

УДК 7.03+008]:167:303.446.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-2-9>

Олександра ПАНФІЛОВА,

orcid.org/0000-0002-5161-3363

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри образотворчого мистецтва

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) *alka11@meta.ua*

Ольга КАЛЕНЮК,

orcid.org/0000-0001-9618-6433

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри образотворчого мистецтва

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) *konlyair@gmail.com*

АКТУАЛЬНІ МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ: ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗВО

Стаття розкриває проблему впровадження у систему художньої освіти актуальних мистецьких практик. Методологія дослідження включає загальнонаукові принципи систематизації та узагальнення досліджуваної проблеми, які дозволили визначити і науково обґрунтувати наявну проблему, проаналізувати суть визначеної проблеми, її теоретичний та практичний бік. Мета та завдання статті зумовили застосування герменевтичного підходу, що передбачає розуміння тих чи інших культурних феноменів і дозволяє усвідомити специфіку перебігу цих процесів, мистецьких практик зокрема. Використання аналітичного методу дозволило виявити засади щодо подальших наукових перспектив. Наукова новизна полягає у спробі дослідити репрезентовані дослідницькі орієнтири в осмисленні актуальних мистецьких практик; з'ясувати стан дослідження проблеми; окреслити перспективи досліджуваного предмета. Питання вдосконалення сучасної української мистецької освіти обговорюється давно. Чимало художників-педагогів виступають за те, що потрібно переймати та впроваджувати західну модель. Чимало українських вищих навчальних закладів художнього спрямування вперше запроваджують таку практику. Найскладнішим є створення якісних навчальних програм, котрі б були спрямовані на вирішення конкретних завдань, та визначення методики їх викладання. Заслуга практичної реалізації нових підходів, пошуку та знахідок нетривіальних систем виразності належить представникам художньої культури.

У мистецькій освіті абсолютизація свободи творчого вислову у своїх крайніх формах призводить до певної безпорадності системи освіти. Вивчення актуальних культурно-мистецьких практик та процесів під час навчання дозволяє моделювати професійні ситуації під час занять, володіти практикою, дає можливість самотійно аналізувати художні процеси та ставати їх учасниками. Проте говорити про досконалість новітніх підходів у мистецькій освіті ще надто рано.

Ключові слова: актуальні мистецькі практики, освіта, методика, особливості впровадження.

Oleksandra PANFILOVA,

orcid.org/0000-0002-5161-3363

PhD in Arts,

Associate Professor at the Department of the Fine Arts

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) *alka11@meta.ua*

Olga KALENIUK,

orcid.org/0000-0001-9618-6433

PhD in Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of the Fine Arts

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) *konlyair@gmail.com*

CURRENT ART PRACTICES: FEATURES OF IMPLEMENTATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article provides on the problem of introducing current art practices into the system of art education. The research methodology includes general scientific principles of systematization and generalization of the researched problem, which allowed to define and scientifically substantiate the existing problem, to analyze the essence of the defined problem,

its theoretical and practical side. The aim with this paper led to the use of hermeneutic approach, which involves understanding of certain cultural phenomena and allows to understand the specifics of these processes, in particular artistic practices. The use of the analytical method allowed to reveal the principles of further scientific prospects. Scientific novelty is an attempt to explore the represented research landmarks in understanding current art practices; find out the state of research of the problem; outline the prospects of the subject. The issue of improving modern Ukrainian art education has been discussed for a long time. Many artists-educators are in favor of adopting and implementing the Western model. Many Ukrainian higher education institutions in the field of art are introducing such a practice for the first time. The most difficult is the creation of quality curricula that would be aimed at solving specific problems and methods of teaching them. The merit of the practical implementation of new approaches, search and discovery of non-trivial systems of expression belongs to the representatives of artistic culture.

In art education, the absolutization of freedom of creative expression in its extreme forms leads to a certain helplessness of the education system. The study of current cultural and artistic practices and processes during training allows you to model professional situations during classes, have practice, gives the opportunity to independently analyze artistic processes and become participants. However, it is too early to talk about the perfection of the latest approaches in art education.

Key words: *actual art practices, education, methodology, features of implementation.*

Постановка проблеми. У наш час усе важливішою стає роль мистецької освіти, яка має забезпечувати високий рівень професійних знань, бути спрямованою на розкриття творчого потенціалу та готувати в умовах ринкових відносин конкурентоздатні кадри. З метою вдосконалення процесу навчання є доречним моделювання професійних ситуацій, які формують у студентів певний принцип мислення, який поєднує основи традиційного навчання та новітні вимоги суспільства.

Метою нашої статті є з'ясування оптимальних методів навчання під час вивчення актуальних мистецьких практик художніх спеціальностей; виявлення суті вказаних термінів і понять, їх специфіки, різновидів.

Методологія дослідження: використано методи герменевтики, аналізу та синтезу, системного підходу, які допомогли здійснити узагальнення джерельної бази, проаналізувати суть визначеної проблеми, її теоретичний та практичний бік.

Наукова новизна статті полягає у привертанні уваги до проблеми застосування актуальних мистецьких практик в умовах системи освіти. Актуальність проблеми полягає у новизні питання впровадження мистецьких практик у систему освіти, постає актуальною аргументація мистецької ланки відповідно до вимог сьогодення.

Аналіз досліджень. Терміни та пояснення суті явищ, які розкривають поняття актуальних мистецьких практик, можна зустріти у сучасних публікаціях мистецтвознавців. Зокрема, заслуговує на увагу публікація Надії Бабій (2020), котра робить спробу визначення актуальних термінів і понять у парадигмі прикладних культурологічних досліджень. До цього питання звертається Анна Єфімова у статті «Актуальні культурно-мистецькі практики та процеси: проблематика наукового дискурсу» (2011). Свої роздумів щодо впровадження актуальних мистецьких практик у систему мистецької освіти подає у науковій розвідці

Дарина Скринник-Миська (2018). Авторка наводить цитати стосовно цього питання провідних діячів мистецтва України, Польщі, Великобританії тощо.

Виклад основного матеріалу. В Україні над розвитком сфери сучасного мистецтва працює декілька значних інституцій, зокрема, Мистецький Арсенал, Національний художній музей України, PinchukArtCentre, Львівський муніципальний мистецький центр, ЄрміловЦентр, Фонд Ізоляція. Теорію та практику сучасного мистецтва досліджує дослідницька платформа PinchukArtCentre, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України, Музей сучасного українського мистецтва Корсаків. Актуальність питання пов'язана із введенням у навчальні плани мистецьких спеціальностей навчальних дисциплін та кафедр, які впроваджують новітні мистецькі практики. За викладання актуальних мистецьких практик віднедавна взялись чимало ЗВО художнього спрямування. Серед введених дисциплін – художні техніки сучасного мистецтва, такі як: інсталяція, ленд-арт, перформанс, арт-об'єкт, відео-арт, медіа-арт, стріт-арт та ін. У мистецтві відбувається так званий зсув від об'єкта до процесу, оскільки у роботах сучасних митців концептуальна ідея превалює над формою, засобами вираження, технікою. Мистецтво тяжіє до відсутності естетичних та технічних обмежень у художньому вираженні.

Як подають довідники, за художнім змістом інсталяція – гра, що зумовлена просторовим та змістовим контекстами розміщення предметів та матеріалів. Інсталяція може бути зосереджена на собі, а може підпорядковувати собі людину, змушуючи її перебувати у сконструйованому просторі, використовувати різні матеріали – від промислових відходів і мистецьких творів до комп'ютерних технологій. В інсталяції головним є її недовговічність. Основною ціллю

інсталяції є особливий художньо-змістовий простір – енвайронмент, в якому за рахунок нових контекстів і нетривіальних синтактичних і композиційних рішень виникає унікальне багатовимірне семантичне поле. Митець в інсталяції втілює традиційне завдання виразної організації простору, вносить у візуальне мистецтво нові категорії, зазвичай недоступні. При цьому інсталяція експонується тільки протягом певного періоду, що вимагає появи глядача у певний час і у певному місці. Частинами інсталяції можуть бути будь-які об'єкти, предмети, зображення, звук, віртуальна реальність, Інтернет та інші (Скляренко, 2011).

Ленд-арт – художня діяльність, об'єктом якої є реальний пейзаж, фрагмент природного середовища. Ленд-арт передбачає інтеграцію в пейзаж, перетворення його фрагменту або використання натуральних процесів (ерозії, атмосферних чинників) для створення художнього об'єкта. За концепціями художник перетворює довкілля на художній простір, де природа виступає не пасивним тлом, а активною основою. Твори ленд-арту розташовуються зазвичай у парках, природних зонах, водоймах. Концепційно він подібний до енвайронменту («мистецтво довкілля», що спрямоване на поєднання довкілля з художнім об'єктом, подолання кордонів між мистецтвом і життям, на активну співтворчість із глядачем) та напрямом *Arte Povera* (залучає до мистецтва матеріали, предмети, об'єкти, що традиційно «непотрібні», «позбавлені естетичного змісту»). Буває різний за обсягом – від окремих об'єктів у парках, що акцентують увагу на своєрідності природи та пейзажу, до масштабних просторових інсталяцій, які можна споглядати лише здалека. В процесі використовують природні матеріали – каміння, дерево, зелені насадження, воду у поєднанні з кольоровими барвниками, бетоном, освітленням, металевими елементами тощо. Твори ленд-арту часто експонують за допомогою фото, відео, кінодокументації, що стає важливою частиною художніх проєктів (Скляренко, 2006).

Медіа-арт – вид мистецтва, для створення і демонстрації якого використовують сучасні комунікативні та інформаційні технології (комп'ютерну, відео- та робототехніку, Інтернет, біо- та мультимедійну технологію тощо). Медіа-арт спирається на філософське підґрунтя теоретиків постмодернізму. Залежно від вибраного засобу розрізняють види, такі як: графіка комп'ютерна (анімація), відео-арт (рухомі електронні зображення на екрані), нет-арт (рухомі зображення, поширювані в Інтернеті), саунд-арт (звукові композиції), медіа-перформанс (інтерактивна комунікація), медіа-інсталяція (проєкція зображень

у просторі). Як синоніми медіа-арт використовують терміни: кібер-арт (зображення, що створені за допомогою комп'ютера), електрографія (електронні зображення, зокрема ксерокс), цифровий друк (або діджитал-принт), гібридне мистецтво (будь-які синтетичні образи комп'ютерного походження – візуальні, звукові й тактильні, що задіяні у створенні віртуальної реальності). Поява нових засобів комунікації збільшує кількість назв видів творчості (мейл-, смс-, мобайл-арт).

Твори медіа-арту часто є інтерактивними, тобто передбачають участь глядача. Технічні засоби при цьому відіграють не допоміжну роль, вони є художніми засобами, що формують певну стилістику, тому демонструються в галереях або інших публічних місцях. Вони мають усі ознаки художніх творів й оцінюються за критеріями виразності, інноваційності, неупередженості (Голуб, 2006).

Відео-арт – мистецтво фіксування, відносно молодий напрям медіа-мистецтва, в якому для вираження художньої концепції використовуються можливості відеотехніки, комп'ютерного та телевізійного зображення. Часто є важливою складовою частиною перформанса, енвайронменту, хепенінгу, інсталяції. Експериментальне відео, де часто митці використовують комп'ютерні образи, фрагменти відзнятих стрічок, кліпів, реклами тощо. Має подібність до авторських відеорепортажів. Останніми роками дуже популярними заходами стали фестивалі відео-арту. Серед жанрів відео-арту: відео-скульптура, відео-інсталяція, комп'ютерна графіка та ін.

Стріт-арт, або вуличне мистецтво, – образотворче мистецтво, характерною особливістю якого є яскраво виражений урбаністичний стиль. Основна частина стріт-арту – графіті, але не можна ототожнювати графіті та стріт-арт. До стріт-арту належать також постери (некомерційні), трафарети тощо. Термін стріт-арт поширився в процесі розвитку графіті на початку 1980-х років і пізніше використовувався як назва наступних вуличних шедеврів. Особливої популярності набув уже в XXI столітті. Художники, що перетворюють вулиці на свої картинні галереї, займаються стріт-артом здебільшого для того, щоб безпосередньо спілкуватися з громадськістю загалом та привернути увагу до цього мистецтва як молоді, так і старшого покоління. Звичайно, вуличні художники часто подорожують по країнах, щоб розширювати свої уявлення про різні види стріт-арту та втілювати їх у своїх роботах. Мотиви і цілі шедеврів вуличних художників дуже різноманітні. «Стріт»-художники за допомогою своїх стріт-картин намагаються спілкуватися зі звичайними

людьми про різні соціально значущі теми. Універсальність вуличного мистецтва полягає в тому, що художники відчують себе безправними і досягають набагато ширшої аудиторії, ніж представники традиційних мистецтв. Тоді як художники у сфері графіті використовують головним чином лише аерозольні фарби для створення своїх робіт, «стріт-арт» містить у собі безліч інших методів та матеріалів, включаючи: світлодіодне мистецтво, шаблонне графіті, стінопис, фотошпалери, трафарет-арт, стікер-арт, крохмальний клейстер, графіті-жаргон і в'язане графіті.

Ще одна із форм авангардного мистецтва, яка впроваджується у систему навчання, – енвайронмент. На відміну від традиційних видів мистецтва, в яких домінують окремі види відчуття, енвайронментна композиція передбачає майже всі канали зв'язку людини зі світом. У разі контакту з твором енвайронменту задіяна вся палітра людської чуттєвості: зір, відчуття дотику, ефекти руху, просторова орієнтація, м'язові та психосоматичні реакції, у сприйнятті твору включаються також когнітивні механізми, аксіологічні та прагматичні критерії. На споживача діє найбільша кількість факторів: відстань, маса, об'єм, час, рух, колір, світло, звук, фактура, структура, впорядкованість або різноморфність композиції. Під їх впливом акумулюються різномодальні значення, отже, дія енвайронменту наближається до синестезичного ефекту, що його мав справляти «художній твір майбутнього».

Та чи можливо опанувати подібні мистецькі форми у рамках програми української системи навчання? Як саме це зробити, коли за визначенням це суперечить системі? Відповідальність на себе взяли провідні навчальні заклади, спрямовуючи погляд на європейську систему навчання та надихаючись досвідом зарубіжних колег.

Питання вдосконалення сучасної української мистецької освіти обговорюється давно. Чимало художників-педагогів виступають за те, що потрібно переймати та впроваджувати західну модель. Проте чимало є і тих, хто заохочує зберігати мистецькі традиції та справжні естетичні цінності, і покладають місію їх збереження саме на державні художні навчальні заклади. Заслуга практичної реалізації нових підходів, пошуку та знахідок нетривіальних систем виразності належить представникам художньої культури. Анатолій Криволап, художник, говорить: «Я ввів би додаткові факультети, які б просто ставили завдання сучасного мистецтва паралельно. ... Я не думаю, що якщо людина добре знає свій професійний фах, то це погано. <...> А от вести паралельно, відкрива-

ючи нові перспективи у нових напрямках, я вважаю просто абсолютною необхідністю. Це може бути на останніх курсах. Це може бути як аспірантура. Під час навчання треба відкрити більш широкий спектр. І я впевнений, що знайдуться талановиті люди, у яких будуть нові тенденції, і вони швидше себе знайдуть» (Скринник-Мисько, 2018).

Перший досвід у нашій мистецькій освіті все ж уже є. Він є інноваційним для української мистецької освіти та спрямований на підготовку художників у сфері актуального мистецтва – інсталяції, об'єкта, перформансу, відео-арту, цифрових медіа. Так, уперше у 2016 році у Харківській академії дизайну та мистецтв була створена кафедра візуальних практик, що анонсувала навчання нових дисциплін, таких як: медіа-арт, відео-арт, комікс, ленд-арт, стріт-арт, мурал-арт, арт-об'єкт, окрім того, візуальні комунікації, екранне мистецтво, кураторська діяльність, а також актуальний рисунок, живопис, робота із сучасними матеріалами.

У 2018 році створено кафедру актуальних мистецьких практик при Львівській національній академії мистецтв. Навчання за фахом відбувається у формі навчально-творчої лабораторії з акцентом на творчий експеримент.

Віднедавна на декількох кафедрах мистецького спрямування актуальні мистецькі практики почали фігурувати як окрема дисципліна. Зокрема, така дисципліна впроваджена у навчальний план кафедри образотворчого мистецтва за освітнім рівнем «магістр» Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Насамперед закономірно виникають складнощі з навчальними планами та кадровим забезпеченням. Проте найскладніше, на думку Д. Скринник-Мисько (2018), створення якісних навчальних програм, котрі б були спрямовані на вирішення конкретних завдань, та методики їх викладання. Результатом такого навчання має стати конкурентоздатний художній твір у вибраній техніці чи виді мистецтва. А найважливішою метою твору, вважає Д. Скринник-Мисько (2018), має стати наявність критичного висловлювання, для якого форма є не кінцевою точкою, а слугує посередником. І саме наявність художнього висловлювання (необов'язково художнього образу), тобто розуміння мистецтва як інструменту критичного осмислення, простору для сумніву, дискусії та дослідження, насамперед визначає його належність до актуальних мистецьких практик. На цьому етапі не досить володіти технічними навичками. Не можна викладати ці предмети за прямою аналогією до викладання традиційних

рисунку-живопису-роботи-в-матеріалі. Вона вважає, що використовувати програми іншого закордонного навчального закладу – також не вихід, тому що просто механічно перенісши окремих компонент до цілком іншої системи, очікувати ефективного результату було б дивно.

В українському варіанті позицію викладача авторка статті називає менторською: викладач ставить завдання й вимагає чіткої відповіді у межах навчальної програми, котра орієнтована на формування певної конкретної навички роботи з формою. Натомість у західному варіанті маємо тип стосунків, котрий умовно можна назвати партнерським: викладач консулює, висловлює свою думку, але нічого не нав'язує, позаяк кінцевий результат – робота студента – не так художній образ, виражений мистецькою формою, як суб'єктивне художнє висловлювання, що може бути виражене у будь-якому медіумі. Таку позицію викладача авторка називає констатуюче-споглядальною: студент вибирає шлях та вирішення на власний розсуд. Обидва підходи до викладання мають свої переваги і недоліки. У першому варіанті випускник добре володіє ремісничими навичками. Небезпека – отримати погіршені копії викладача, що відтворюють його манеру та прийоми; нездатність бачити критичний потенціал мистецтва, обмежене розуміння мистецтва як декору. Переваги другого варіанту – можливість вибирати медіа та викладача, практично необмежений вільний творчий пошук. Небезпеки другого варіанту описує професор художнього інституту Чикаго Дж. Елкінс у посібнику для студентів художніх вишів «Чому

не можна навчити мистецтва». Аналізуючи історію західної системи мистецької освіти та сучасну мистецьку освіту у США, автор доходить висновку, що сама ідея навчати мистецтва безнадійно ірраціональна, позаяк взагалі незрозуміло, яким чином студент навчається мистецтва. Мистецтво стало сферою, існування якої, за висловом А. Данто, детермінує теорія. Такий стан речей зумовлює також розмитість оціночних критеріїв того, чим нині є мистецтво і що є ознакою його якості. Звісно, різні західні навчальні заклади по-різному відповідають на ці виклики. Так чи інакше західний досвід також не пропонує якоїсь універсальної моделі навчання сучасного мистецтва.

Висновки. У сучасних умовах особливо важливо прищеплювати студентам уміння адаптуватися, самостійно поповнювати свої знання, зіставляти вивчене з новим, формувати досвід творчої діяльності. У мистецькій освіті абсолютизація свободи творчого вислову у своїх крайніх формах призводить до певної безпорадності системи освіти. Вивчення актуальних культурно-мистецьких практик та процесів під час навчання дозволяє моделювати професійні ситуації під час занять, володіти практикою, а не лише теорією, дає можливість самостійно аналізувати художні процеси та ставати їх учасниками. Обґрунтовані нами роздуми та ідеї не є вичерпними, оскільки художні процеси, явища постійно змінюються, а митці перебувають у пошуках, виокремлюється щось нове, необхідне для усвідомлення. Тому ці питання залишаються відкритими для дослідження з позицій системи освіти, мистецтвознавства і культурології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій Н. П. Актуальні культурно-мистецькі практики та процеси: проблематика наукового дискурсу. *Питання культурології*. № 36. 2020. С. 69–78.
2. Голуб О. Є. Медіа-арт. *Енциклопедія Сучасної України*: електронна версія. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=65395.
3. Єфімова А. Новітні мистецькі практики public art: до питання термінології. *Народознавчі зошити*. Львів, 2011. № 6 (102). URL: <https://docplayer.net/206654817-Za-ostanni-dekilka-desyatit-fenomen-public-art.html> (дата звернення: 5.10.2021).
4. Складенко Г. Я. Інсталяція. *Енциклопедія Сучасної України*: електронна версія. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12358 (дата звернення: 11.10.2021).
5. Складенко Г. Я. Ленд-Арт. *Енциклопедія Сучасної України*: електронна версія. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=54230.
6. Скринник-Миська Д. Актуальні мистецькі практики в Академії мистецтв. URL: <https://zbruc.eu/node/78726> (дата звернення: 7.10.2021).

REFERENCES

1. Babii N. P. Aktualni kulturno-mystetski praktyky ta protsesy: problematyka naukovooho dyskursu [Current cultural and artistic practices and processes: issues of scientific discourse]. *Pytannia kulturolohi* [Issues of cultural studies]. No. 36. 2020, 69–78 [in Ukrainian].
2. Holub O. Ye. Media-art Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy: elektronna versiia [Media art Encyclopedia of Modern Ukraine: electronic version]. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2006. Retrieved from: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=65395 [in Ukrainian].

3. Yefimova A. Novitni mystetski praktyky public art: do pytannia terminolohii [The latest artistic practices of public art: to the question of terminology]. *Narodoznavchi zoshyty*. Lviv, 2011. No. 6 (102). Retrieved from: <https://docplayer.net/206654817-Za-ostanni-dekilka-desyatilit-fenomen-public-art.html> [in Ukrainian].
4. Skliarenko H. Y. Instaliatsiia. *Entsyklopediia Suchasnoii Ukrainy*: elektronna versiia [Installation. Encyclopedia of Modern Ukraine: electronic version]. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2011. Retrieved from: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12358 [in Ukrainian].
5. Skliarenko H. Y. Lend-Art [Land Art]. *Entsyklopediia Suchasnoii Ukrainy*: elektronna versiia [Installation. Encyclopedia of Modern Ukraine: electronic version]. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2006. Retrieved from: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=54230 [in Ukrainian].
6. Skynnyk-Myska D. Aktualni mystetski praktyky v Akademii mystetstv [Current art practices at the Academy of Arts]. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/78726> [in Ukrainian].